

KICHIK MAKTAB DAVRIDA PSIXIK RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

Termiz davlat pedagogika instituti Tabiiy fanlar fakulteti Kimyo yo'nalishi 1- bosqich talabalari

Sherqobilova Sevara

Abduxoliqova Sohiba

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi umumiy psixologiya dasturiga asoslangan holda yara tilgan bo'lib talabalar uchun zarur materiallar izchil ravishda, muayyan tartibda joylashtirilgandir.

Kichik maktab davri 6-7 yoshdan 9-10 yoshgacha davom etadi. Uning psixikasi bilim olishga etadigan darajada rivojlanadi. Kichik maktab yoshidagi bolaning muhim xususiyatlaridan biri, unda o'ziga xos ehtiyojlarning mavjudligidir. Bu ehtiyojlar o'z mohiyatiga ko'ra faqat muayyan bilim, ko'nikma va malakalarni egallashga qaratilmay, balki o'quvchilik istagini aks ettirishdan ham iboratdir. Shu ehtiyojlar asosida bolaning o'z portfeliga, shaxsiy o'quv qurollariga, dars tayyorlash stoli-ga, kitob qo'yish javoniga ega bo'lish, kattalardek har kuni maktabga borish istagi yotadi. Ana shu ehtiyoj bola shaxsining shakllanishida, shuningdek uning ijtimoiylashuvida katta ahamiyatga ega hisoblanadi. Bolalar bu davrda, fan asoslarini o'rganish uchun biologik va psixologik jihatdan tayyor bo'ladi. Fiziologlarning fikricha 7 yoshga kelib bolaning katta miya yarim sharlari ma'lum darajada rivojlangan bo'ladi. Lekin bu yoshda inson miyasining psixik faoliyati rejalashtirish, boshqarish, nazorat qilish kabi murakkab shakllariga javob beradigan maxsus bo'limlari hali to'liq shakllanib bo'lmagan hali to'liq shakllanib bo'lmagan bo'ladi. Ayrim 6 yoshli bolalar ota-onasining xohishi bilan hali o'qishga tayyor bo'lmay turib, maktab ostonasiga qadam qo'yishadi. Afsuski, o'qish davomida aqliy-ruhiy zo'riqish oqibatida turli xil kasalliklarga chalinib, jismoniy va psixik rivojlanishda nuqsonlar paydo bo'ladi. Bunday bolalarda eng avvalo miya strukturasi va nerv psixik jarayonlarining maktabda o'qish uchun to'liq etishmaganligi, ko'ruv harakat koordinatsiyasi va kichik motorikaning rivojlanmaganligi, mantiqiy fikr mahsuldorligining pastligi kuzatiladi. Undan tashqari motivatsiya, irodaviy jihatlarining ayniqsa, ixtiyoriy diqqat va xotiraning shakllanmaganligi, xatti-harakatlarni ixtiyoriy boshqaruvdagi muammolar, bir so'z bilan aytganda hali O'quvchi ichki pozitsiya sining shakllanganligi maktabda o'qishga tayyor bo'lmagan bolalarning muvafaqqiyatli o'zlashtirib ketishlariga salbiy tasir ko'rsatadi. Pedagoglar, ota-onalar, bolalarni erta maktabga berishning foyda yoki zarari to'g'risida o'ylaganlarida inson miyasi rivojlanishining neyrofiziologik qonuniyatlarini ham alohida e'tiborga olishlari lozim. Bolani erta o'qish, yozish, sanashga o'rgatib uning bilish jarayonlari zo'riqtirilsa, bolaning emotsional hissiy rivojlanishi uchun zarur bo'lgan miya quvvatining tanqislashuviga sabab bo'ladi. Bundan bolalarning emotsional hissiy jarayonlarining kechishida yoki jismoniy rivojlanishida kamchiliklar sodir bo'ladi. Bunday holatda energiya taqsimlanishining majburan buzilishi sodir bo'lib, 7 8 yoshli bolalarni qo'rquv, agressevlilik yoki giperaktivlik holatlariga olib keladi. Bu bolani maktabda o'qishga tayyorlash kerak emas degan fikr emas, lekin bolaning aqliy rivojlanishiga erta o'qishni, sanashni, yozishni o'rgatish bilangina erishib bo'lmaydi. Ma'lumki, rivojlanish qonuniyatiga ko'ra, har qanday taraqqiyot ko'rgazmali obrazlilikdan abstrakt mantiqiylikka qarab boradi. Agar bola xali o'qishga aqliy, ma'naviy-ruhiy jihatdan tayyor bo'lmay turib, unga harf va raqamlarni yozish, o'qish o'rgatilsa psixik rivojlanishning teskari

tomonga ketishiga sabab buladi. Psixolog olimlarning fikricha, psixik va evolyusiya taraqqiyot qonunlari ham fizik qonunlardek buzilmas, hamda universalidir. Yuqoridagi fikrlarni umumlashtirib aytish mumkinki, neyrofiziologik jihatdan ixtiyoriy diqat va o`qish uchun zarur bo`lgan ko`plab miyada kechadigan jarayonlar asosan 7-8 yoshda shakllanadi. Ya`ni shu yoshda bola 45 minutlik aqliy mehnatga tayyor bo`ladi.

Maktabda o`qishning boshlanishi 7 yoshda bo`ladigan uchinchi fiziologik krizis bilan mos keladi (bola organizmida jadal bo`yning o`sishi, ichki organlarning kattalashuvi, vegetativ o`zgarishlar bilan bog`liq bo`lgan keskin endokrin o`zgarishlar ro`y beradi). 6-7 yoshli maktabga tayyor bolada "*Men shuni xohlayman*" motividan "*Men shuni bajarishim kerak*" motivi ustunlik qila boshlaydi. Maktabda birinchi sinfga kelgan har bir o`quvchida psixik zo`riqish kuchayadi. Bu nafaqat uning jismoniy salomatligida, balki xatti-harakatida ham, masalan, ma`lum darajada qo`rqo`vni kuchayishi, irodaviy faollikning susayishida namoyon bo`ladi. Bolaning ijtimoiy munosabatlar tizimi va faoliyatidagi kardinal o`zgarishlar uning organizmidagi barcha tizimlar va funksiyalaridagi o`zgarishlarga to`g`ri kelib boladan kuchli zo`riqish va o`z ichki imkoniyatlaridan to`liq foydalanish zaruriyatini taqazo etadi. Maktabga tayyor bo`lgan boladagi ushbu o`zgarishlar salbiy oqibatlarni olib kelmay, aksincha uning yangi sharoitlarga muvaffaqiyatli moslashuviga yordam beradi. O`qituvchining munosabat uslubi o`quvchining faolligiga bevosita ta`sir ko`rsatadi. Kichik maktab Yoshidagi bolalar tez chalg`iydilar, uzoq vaqt diqqatlarini bir narsaga qarata olmaydilar, ta`sirchan hamda emotsional bo`ladilar. Maktabda o`qishning boshlanishi 7 yoshda bo`ladigan ikkinchi fiziologik inqiroz bilan mos keladi (bola organizmida jadal bo`yning o`sishi, ichki organlarning kattalashuvi, vegetativ o`zgarishlar bilan bog`liq bo`lgan keskin endokrin o`zgarishlar ro`y beradi). Bolaning ijtimoiy munosabatlar tizimi va faoliyatidagi kardinal o`zgarishlar uning organizmidagi barcha tizimlar va funksiyalaridagi o`zgarishlarga to`g`ri kelib, boladan kuchli zo`riqish va o`z ichki imkoniyatlaridan to`liq foydalanish zaruriyatini taqazo etadi. Ushbu Yoshdagi o`zgarishlar salbiy oqibatlarni olib kelmay, aksincha uning yangi sharoitlarga muvaffaqiyatli moslashuviga yordam beradi. O`qituvchining munosabat uslubi o`quvchining faolligiga bevosita ta`sir ko`rsatadi. Kichik maktab Yoshidagi o`quvchi faolligining asosan uch xil ko`rinishi mavjud bo`lib, bular: jismoniy, psixik va ijtimoiy faollikdir. Jismoniy faollik - sog`lom organizmning harakat qilishga bo`lgan turli mavjud to`siqlarni engishdagi tabiiy ehtiyojidir. Bu Yoshdagi bolalar nihoyatda serharakat bo`ladilar. Bu jismoniy harakat bolaning atrofidagi narsalarga qiziqish bilan qarayotganligi, ularni o`rganishga intilayotgani bilan ham bog`liqdir. Bolaning jismoniy va psixik faolligi o`zaro bog`liqdir. Chunki, psixik sog`lom bola harakatchan bo`ladi, charchagan, siqilgan bola esa deyarli hech narsa bilan qiziqmaydi. **Psixik faollik** - bu normal rivojlanayotgan bolaning atrof olamdagi predmetlarni, insoniy munosabatlarni bilishga nisbatan qiziqishdir. Psixik faollik deganda, bolani o`zini bilishga nisbatan ehtiyoji ham tushuniladi. Maktabga birinchi bor kelgan bolada qator qiyinchiliklar yuzaga keladi. Ularning, avvalo, bir qancha maktab qoidalariga bo`ysunishi qiyin kechadi. Boshlang`ich sinf o`quvchisi uchun eng qiyin qoida bu dars vaqtida jim o`tirishdir. O`qituvchilar o`quvchilarning doimo jim o`tirishlariga harakat qilishadi, lekin kamharakatli, passiv, quvvati kam bo`lgan o`quvchigina dars jarayonida uzoq vaqt jim o`tira oladi.

Birinchi bor maktabga kelgan bola hali o`zini to`liq anglashi va o`z xatti-harakatlarini aniq bilishi qiyin. Faqat o`qituvchigina bolaga me`yorlar qo`yishi, ularning xatti-harakatlarini baholashi, o`z xatti-harakatlarini boshqalar bilan moslashtirishga sharoit yaratishi mumkin.

Boshlang'ich sinfda o'quvchilar o'qituvchi tomonidan qo'yiladigan yangi talablar va shartlarni qabul qiladilar, Shuningdek ularning qoidalariga to'la amal qilishga harakat qiladilar. O'g'il bolalar va qizlar rivojlanish tempidagi o'zgarishlar saqlanib qoladi. Qiz bolalar hamma tomondan rivojlanishda o'g'il bolalardan oldinga o'tib oladilar. **Kichik maktab Yoshidagi** bolalarning **asosiy faoliyati o'qish hisoblanadi**. Bolaning maktabga borishi, uning psixologik rivojlanishi va xulq-atvoridagi o'rni nihoyatda katta. Bu davrda axlokiy xatti-harakat koidalari o'zlashtiriladi, shaxsning ijtimoiy yo'nalishi tarkib topa boshlaydi. Kichik maktab Yoshidagi o'quvchilarning axlokiy onglari I va IV sinfdagi o'qish mobaynida muhim o'zgarishlarga uchraydi va axlokiy sifatlar, bilim va tasavvurlar sezilarli darajada boyiydi.

Bola o'quv faoliyatida o'qituvchi rahbarligida insoniy an'analar asosida harakat qilishga o'rganadi, o'z irodasini o'quv maqsadlariga erishish uchun mashq qildiradi. O'quv faoliyati boladan nutq, diqqat, xotira, tasavvur va tafakkurini kerakli darajada rivojlanishini [talab etgan holda](#), bola xulq-atvorining rivojlanishi uchun yangi sharoitlarni yaratadi. Kichik maktab davri bu anglanilgan va ixtiyoriy xatti-harakatlarga o'tish davridir. Bola faol ravishda o'zini o'zi boshqarishga, qo'yilgan maqsadlarga ko'ra o'zining faoliyatini tashkil etishga o'rganish davridir. Kichik maktab davrida xatti-harakatlarning yangi shakllarini paydo bo'lishi bevosita o'quv faoliyati bilan bog'liqdir. Hech bir o'qituvchi maktabga birinchi bor kelgan boladan o'zi o'rgatmagan arifmetik misol va masalalarni echishni talab etmaydi, lekin afsuski, juda ko'p o'qituvchilar ulardan qunt bilan o'qishni, uyushqoqlikni, ma'suliyatlikni, tartibga aniq rioya etishni talab etadilar. Vaholanki, ushbu ko'nikmalar o'qituvchi tomonidan ma'lum odat va malakalarga o'rgatilinganidan so'nggina paydo bo'ladi. Ixtiyoriy ravishda harakat qilish layoqati butun kichik maktab davri davomida shakllanadi. Psixik faoliyatning oliy shakli singari ixtiyoriy xatti-harakatlar ularning shakllanishini asosiy qonuniga bo'ysunadi. Unga ko'ra yangi xatti-harakatlar avvalo kattalar bilan bo'lgan umumiy faoliyatda yuzaga kelib, bola shunday xatti-harakatlarni tashkil etish imkoniyatlarini o'rganadi va shundan keyingina u bolaning individual xatti-harakat usuliga aylanadi. Kattalar bolalarni amaliy jihatdan o'z vaqtlarini to'g'ri taqsimlash borasida yaxshi o'qish, o'ynash, sayr qilish va boshqa narsalar bilan shug'ullanish qoidalariga o'rgatadilar. Demak, oilada bola u bilan hisoblashadigan, maslahatlashadigan yangi bir o'rinni egallaydi. Kichik maktab davri bu ijobiy o'zgarishlar va yangilanishlar davridir. Shuning uchun ham rivojlanishning shu bosqichida har bir bola erishgan muvaffaqiyatlar darajasi nihoyatda muhim hisoblanadi. Agar shu Yoshda bola bilish, o'rganish quvonchini his etmasa, o'qish [malakalarini egallay olmasa](#), do'stlashishni bilmasa, o'ziga nisbatan, o'z imkoniyat va layoqatlariga nisbatan ishonchli bo'la olmasa, bu ishlarni kelgusida amalga oshirish qiyinroq bo'lib, boladan yuqori ruhiy va jismoniy zo'riqishni talab etadi. Bu davrda bolaning "**Men shuni xohlayman**" motividan "**Men shuni bajarishim kerak**" motivi ustunlik qila boshlaydi. Maktabda birinchi sinfga kelgan har bir o'quvchida psixik zo'riqish kuchayadi. Bu nafaqat uning jismoniy salomatligida, balki xatti-harakatida ham, ya'ni ma'lum darajada qo'rquvni kuchayishi, irodaviy faollikning susayishida namoyon bo'ladi.

Kichik maktab davridagi o'quvchilarning motivatsion sohasi o'zgarib borishini, maktabgacha davrda bo'lgan umumiy bilish va motivlarning ijtimoiy yo'nalganligi aniqlashib, "o'quvchi mavqe"ni egallashiga, ya'ni maktabga borishga intilish, bu pozitsiya qondirilganidan so'ng esa yangi munosabatlarining – o'quv motivlari va bir qadar murakkab shaklda bo'lgan ijtimoiy motivlarning yuzaga kelishidan dalolat beradi. Kichik maktab davrining oxirlariga kelib o'quvchilarda o'quv-bilish motivlari, ya'ni faqat yangi bilimlarnigina emas, hatto umumiy

qonuniyatlarni emas, balki yangi bilimlarni topishning aynan biron bir yo‘llarini egallashga qiziqish shakllantirilgan bo‘lishi lozim. Ushbu motivlarning shakllantirilishi kichik maktab Yoshidagi bolalarning o‘rta maktabga tayyorgarligining zaruriy jihati hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ashurova, S., & Numonova, A. (2023). THE ROLE OF PSYCHOLOGY IN FORMING TEACHERS' PEDAGOGICAL ABILITY. *Academia Repository*, 2(11), 46-53.

2. Ашурова, Ш. (2023). Оилада эр-хотин муносабатларини мувофиқлаштиришнинг ўзбек психологлари томонидан таҳлил қилиниши. *Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика*, 1(1), 67-71.21.

4. qizi Ashurova, S. F. (2023). МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNI PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK QO ‘LLAB-QUVVATLASHDA PSIXOLOGIK XIZMATNING O ‘ZIGA XOS JIHATLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(9 SPECIAL), 418-421.

5. qizi Ashurova, S. F. (2023). OILADA YOSHLARNING SOG ‘LOM TURMUSH TARZIGA MUNOSABAT SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI MUAMMO SIFATIDA. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(10 SPECIAL), 32-35.

8. Ashurova, S. F., & qizi Karimova, M. N. (2023). OILADA O ‘SMIRLARNING SOG ‘LOM TURMUSH TARZI VA OILAVIY HAYOT HAQIDAGI TASAVVURLARI SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(5), 363-368.

9. a, S. (2023). SOG ‘LOM PSIXOLOGIK TURMUSH TARZI TO ‘G ‘RISIDAGI TASAVVURLARINING SHAKLLANISHI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 3(1).

10. qizi Karimova, M. N., & Ashurova, S. F. (2023). PROFESSIONAL TA’LIMDA TAHSIL OLAYOTGAN QIZLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASH VA ULARDA SOG ‘LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(5), 369-373.

11. Nematullaeva, S. (2023, April). The role of play therapy in a child's life. In *Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education (Vol. 1, No. 1, pp. 9-10)*.

12. Имонова, М. Б. (2023). Важность сестровых отношений в личном развитии. *formation of psychology and pedagogy as interdisciplinary sciences*, 2(22), 120-123.

13. Dusmuxeimedova Sh.A., Nishonova Z.T., Jalilova S.X., Karimova Sh. K., Alimbaeva Sh.T. “Yosh va pedagogik psixologiya” T. TDPU, 2013 .

14. Erdanova Zamira Olimovna. (2023). ILLUMINATION OF THE PROBLEM OF USING THE PEDAGOGICAL APPROACHES OF AL-HAKIM AT-TERMIZI IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 13-17. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3221>

15. Nilufar BOYNAZAROVA. (2023). NATURE AND HUMAN HARMONY IN PERSONAL MORAL DEVELOPMENT. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 6-9. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3219>

16. Nilufar Boynazarova. (2023). ISSUES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF PRIMARY CLASS STUDENTS. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 10-12. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3220>